

Szilágyi-Kiss Hajnalka:

A TÁRSADALMI VÁLTOZÁSRA ADHATÓ VÁLASZ: NEMZETKÖZI ÖSSZEFOGÁS IRAKBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2022.5.5](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.5)

ÖSSZEFOGLALÓ: Irakban egyre jellemzőbb a vallási radikalizálódás, viszont jelentősen növekszik azoknak a száma is, akik az iszlámot csak felhasználják egyéni vagy közösségi érdekeik érvényesítésére, és csak látszólag fontos számukra a vallás, viszont szívük szerint semmilyen módon nem viselnek dzsihádot, áldozatokat már nem hoznak. A felületes szemlélő számára e jelek alapján az iszlám erősen terjed, viszont érdemes a felszín alatt tapasztalhatókat is megvizsgálni. Az iszlám egyre inkább egy társadalomintegrációs tényező,¹ társadalomszervező vallási ideológia,² ami összekapcsolja a vallási, politikai, morális, társadalmi, jogi és kulturális hozzáállást, illetve ezeket a szempontokat minden témakörben. Mivel leginkább egy külső szereplő tud elfogulatlanul nézni a történésekre, ezért megvizsgálom az Irakban tevékenykedő nemzetközi szervezeteken keresztül azokat a folyamatokat, amelyek jelen vannak ebben a sokat szenvedett országban, ahol a biztonságpolitikai kihívásokon túl erőteljes a belpolitikai megosztottság és az instabilitás, az olajár hullámzásának következtében fellépő gazdasági gondokat pedig a közellátás elhúzódó problémái és a humanitárius kihívások tetézik. Az alábbiakban arról a nemzetközi összefogásról is szó lesz, amely hozzájárulhat a társadalmi megújuláshoz. Az Irakban uralkodó helyzet magán viseli az ideiglenesség, átmenetiség jellemzőit, a politikai, vallási, etnikai, törzsi töredezettség következtében egymással rivalizáló, konfrontálódó közösségek, csoportok pedig uralják a politikai színteret. Ezek következtében Irak jövőjét illetően elképzelhető a szétesés is (a kurdok mellett egyes síita arab körök is ebbe az irányba törekednek, különösen jelentős kőolajkészleteik miatt), de lehetséges egy föderatív, egységes Irak megszervezése is.³

KULCSSZAVAK: Irak, Közel-Kelet, társadalmi változás, nemzetközi összefogás, segítségnyújtás

A SZERZŐRŐL:

Szilágyi-Kiss Hajnalka PhD-hallgató (Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, ORCID: 0000-0002-2930-0467)

A NEMZETKÖZI SZERVEZETEK MŰKÖDÉSE ÉS SZEREPE AZ IRAKI ÚJJÁÉPÍTÉSSEN

Irakot – noha nagy gazdasági potenciállal rendelkezik – továbbra is összeütközések és az olajtól való túlzott függőség kihívásai jellemzik. A politikai rendszer instabil, és az emberek

¹ Maulana Muhammad Ali: The religion of Islam. A Comprehensive Discussion of the Sources, Principles and Practices of Islam. National Publication and Printing House, Cairo, 2015, 227.

² F. A. Klein: The Religion of Islam. Curzon Press, London, Humanities Press, New York, 1979, 44.

³ Rostoványi Zsolt: Irak: az iszlám és a politikai hatalom viszonya. Grotius: A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének tudományos folyóirata, 2010, 1. www.grotius.hu/doc/pub/SJOTNF/2010_120_rostovanyi_zsolt_irak.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

megítélése alapján nagyon jelentős a korrupció. Iraknak a gazdaság diverzifikációjára lenne szüksége, és hosszabb távú befektetésekre kellene összpontosítania. Nemcsak az olaj árának ingadozása jelent nehézséget, hanem az is, hogy a humán tőke fejlesztésére az utóbbi időszakban nem fordítottak kellő figyelmet. A kihívásokkal teli gazdasági és társadalmi körülményeket tekintve Irakban komoly nemzetközi összefogásra van szükség ahhoz, hogy az ország fejlődésnek induljon, és a hátrányos helyzetű közösségek ne vándoroljanak ki teljes mértékben. Az alábbiakban sorra vesszük az Irakban tevékenykedő és az ország társadalmát, gazdaságát megszilárdító nemzetközi szervezetek munkáját, továbbá az elért eredményeiket.

Az ENSZ szerepe

Az ENSZ, a legnagyobb világszervezet tevékenységét az országra vonatkozó, fenntartható fejlődést célzó együttműködési keretmegállapodás határozza meg. Az ENSZ iraki támogató szerepét az iraki kormány kérésére a Biztonsági Tanács 1500. számú határozata 2003-ban állapította meg, amelyet az 1770. sz. határozat alapján 2007-ben felülvizsgáltak, és azóta évente meghosszabbítanak.

Jelenleg leginkább a humanitárius, a béketeremtési és a fejlesztési területek kapcsolatának ösztönzését és intézményesítését, valamint a strukturális akadályok elhárítását sürgetik, amelyek egyelőre hátráltathatják Irak fenntartható fejlesztését. A közeljövőben a helyzet stabilizálódásával párhuzamosan a humanitárius segítségnyújtástól egyre inkább áttevéődik a fókusz a fenntartható fejlesztési célok (Sustainable Development Goals – SDG) elérésére politikai eszközök és jogalkotási reform révén. Az ENSZ az iraki Tervezési Minisztériummal együttműködve kifejlesztett egy online és interaktív adatplatformot, amely a Nemzeti Újjáépítési és Fejlesztési Platform nevet viseli. Ez az egyik kulcsfontosságú eszköz az iraki építési és újjáépítési tevékenységek tervezéséhez, végrehajtásához és nyomon követéséhez. Lehetővé teszi, hogy a párhuzamos tevékenységek elkerülhetőek legyenek, és összehangolja az irakiak életének és jólétének javítását célzó tervezést. A cél elérni és segíteni azokat, akik lemaradtak vagy lemaradnak. Az erre vonatkozó tervek legalábbis megszülettek.

Az ENSZ és Irak közötti, 2020–2024-re vonatkozó legfontosabb fejlesztési területeket tartalmazó együttműködési keretrendszer, az UNSDCF⁴ – felvázolva a kormány stratégiai megközelítését a nemzeti SDG-célok megvalósítása érdekében – igazodik a *Fenntartható fejlődés 2030-ig szóló iraki jövőképe* és a *Kurdisztáni regionális kormány Irak 2020 jövőképe* elnevezésű dokumentumokhoz, valamint a 2018–2022-re vonatkozó *Nemzeti Fejlesztési Terv*hez (National Development Program – NDP) és a kormány *Fehér könyvé*hez.

Az UNSDCF – összhangban Irak nemzeti prioritásaival, valamint az NDP-vel és SDG-kkel – az alapvető emberi jogok, a nemek közötti egyenlőség, a hátrányos helyzetű csoportok befogadása és a szakpolitika-alkotási kapacitások fejlesztése alapfeladatokon kívül több stratégiai prioritást is megjelölt. A prioritások – a társadalmi kohézió és a szociális védelem, a gazdasági fejlődés, az elszámoltatható kormányzás, hatékony intézmények és szolgáltatások előmozdítása, végül a környezetvédelem, fenntartható megoldások keresése és az éghajlatváltozással szembeni ellenálló képesség előmozdítása – sajnos sok esetben inkább

⁴ UN Sustainable Development Cooperation Framework – az ENSZ Fenntartható Fejlesztési Együttműködési Keretrendszere, korábban United Nations Development Assistance Framework – UNDAF.

csak célok szintjén maradnak meg. A megvalósítás az UNCT⁵ feladata lenne, de az egyelőre akadozik. Az ENSZ szerepvállalásának kulcsfontosságú fókuszterületei közé tartoznak a fiatalok és önkéntes csoportok bevonása a közösségi cselekedetekbe, a kulturális örökségvédelem és helyreállítás, illetve az emberi jogok előmozdítása, beleértve a kiszolgáltatott rétegek jogait is. A nemzeti intézményi kapacitások fejlesztése érdekében a partnerségek elengedhetetlenek a 2030-as tervek eléréséhez. Az innovatív megoldások megtalálásába be kell vonni a politikai döntéshozókat és a tervezési osztályokat, hogy reagálni lehessen a fejlesztési kihívásokra. Ennek érdekében az ENSZ megerősítette a kormánnyal, a magánszektorbeli partnerekkel, egyetemekkel, civil és kutatással foglalkozó szervezetekkel történő közös munkát, főleg az adatmegosztást és a koordinációt.

A Humanitárius Reagálási Terv (Humanitarian Response Plan – HRP) 1,5 millió kiszolgáltatott ember támogatását vállalta az ENSZ iraki segítségnyújtási misszióján (United Nations Assistance Mission for Iraq – UNAMI)⁶ és a koronavírus-járvány hatásait is kezelő társadalmi-gazdasági választerven (Socio-Economic Response Plan – SERP) keresztül. Az utóbbit 2020-ban dolgozták ki. Lényege, ami a teljes újjáépítés és a fejlesztés jelmondata is: „senki ne maradjon le”. A SERP-en keresztül az ENSZ más partnerekkel együttműködve támogatja a kormány társadalmi-gazdasági stabilitását biztosító képességét.⁷

Az iraki misszió három legjelentősebb akciója volt az elmúlt időszakban a 2014-es vészhelyzeti reagálás, amikor az Iszlám Állam (IÁ) jelentős területeket hódított meg és félelemben tartotta a népeiséget, az ezt követő stabilizálás 2016-ban, végül a helyreállítás és az újjáépítés 2018-ban.

Az ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala (UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs – UN OCHA) felmérései alapján Irakban továbbra is komoly szükség van a beavatkozásra, a segítségnyújtásra, továbbá a nemzetközi fejlesztésekre. A 2014–2017-es válság és a belső menekültek helyzetének kezelése, valamint a világjárvány negatív hatásainak csökkentése az elmúlt időszak fontos prioritásai voltak. Folytak az ország újjáépítésére és a helyi gazdaságok fellendítésére irányuló erőfeszítések. Az elüldözött hátrányos helyzetű közösségek visszatérésének útjában főképpen a biztonsági aggályok, a társadalmi összetartás és a szolgáltatások hiánya, a dokumentációval kapcsolatos kérdések, a megélhetési nehézségek, a fel nem robbant lőszeres problémája, valamint a megsemmisült vagy sérült házak ügyei állnak.

A rászorulókat elérése mind a közigazgatási akadályok, mind a világjárvány következtében bevezetett korlátozások miatt jelentős kihívást jelentett az elmúlt időszakban.⁸ Az olajárak

⁵ Az UNCT (United Nations Country Team) 132 olyan országban, ahol ENSZ-programok futnak, az országokért felelős csoport, mely magában foglalja az összes ENSZ-szervezetet, amely a programországokban a fenntartható fejlesztéssel, vészhelyzettel, helyreállítással és átmenettel foglalkozik.

⁶ Az iraki missziót Jeanine Hennis-Plasschaert vezeti két helyettes támogatásával: Ingibjörg Sóllrún a politikai ügyekért és a választási segítségnyújtásért felelős főtisztár-helyettes, Irena Vojáčková-Sollorano SRSG-helyettes pedig Irakban rezidens és humanitárius koordinátorként irányítja a humanitárius és fejlesztési erőfeszítéseket. Az UNAMI jelenlegi mandátuma az iraki kormány kérésére számos kulcsfontosságú területre terjed ki, beleértve a tanácsadást, támogatást és segítségnyújtást a kormánynak és az iraki népnek a nemzeti és közösségi szintű befogadó politikai párbeszéd előmozdítása érdekében.

⁷ Valeria Vilardo: Gender Profile – Iraq: A situation analysis on gender equality and women’s empowerment in Iraq. 12. 2018. <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620602/rr-gender-profile-iraq-131218-en.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 28.)

⁸ Humanitarian Bulletin (09. 2021). OCHA Iraq. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/september_2021_humanitarian_bulletin_final.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 01. 15.)

2020 elején bekövetkezett csökkenése is tovább növelte a társadalmi-gazdasági sebezhetőséget. A munkanélküliség egyre komolyabb gond, ahogy az élelmiszerekre fordított átlagos kiadások emelkedése is. A hozzáférést a jogi és a közösségi alapú támogatásokhoz akadályozta a koronavírus terjedésének mérséklését szolgáló szabad mozgás korlátozása. Mindennek máig ható lelki következményei vannak a társadalomban. Nemzetközi szempontból az ENSZ fejlesztési programja (United Nations Development Programme – UNDP) a legjelentősebb azok közül, amelyek az iraki háború okozta károk enyhítésében közreműködnek. 90 000 irakinak nyújtottak megélhetési támogatást a felszabadulást követően Anbár, Dijála, Kirkuk, Ninive és Szaláh ed-Dín kormányzóságokban.⁹ Bár jelentős újjáépítéseket hajtottak végre az Iszlám Állam elleni katonai műveletek által legsúlyosabban érintett öt kormányzóságban, sok millió iraki számára még nem sikerült tartós megoldást biztosítani. A belső menekülteken kívül a fogyatékkal élők, a gyermekek, a nők és a kisebbségek vannak a legnehezebb helyzetben.

Nemzetközi jogvédő szervezetek munkája

Az Amnesty International, a világ egyik legnagyobb nemzetközi jogvédő szervezete Irakban is tevékenykedik. Legutóbb a 2019. október 1-jén kezdődött kormányellenes tömeges tiltakozásokkal szembeni atrocitások ellen lépett fel az Iszlám Állam jezidik ellen elkövetett népirtását követően. A Global Center for the Responsibility to Protect (röviden R2P) szervezet is meghatározó szerepet játszik az iraki helyzet stabilizálásának előmozdításában. 2008-ban olyan személyek hozták létre, mint Kofi Annan volt ENSZ-főtitkár, Mary Robinson, aki az ENSZ emberi jogi főbiztosa volt 2002-ig, valamint a világ öt vezető nemzetközi nem kormányzati szervezete (a Human Rights Watch, az International Crisis Group, az Oxfam International, a Refugees International és a World Federalist Movement). A globális központ a válságsegítés céljából érdekképviseletet folytat, kutatásokat és stratégiai tervezést végez, emellett együttműködik a nem kormányzati szervezetekkel és a kormányokkal is. A legfontosabb feladata az ENSZ 2005-ös eredménydokumentumának elfogadása óta az emberek megvédése a népirtástól, a háborús bűnöktől, az etnikai tisztogatástól és az emberiség elleni bűncselekményektől. A nemzetközi közösségnek komoly felelőssége van ebben. A szervezet rendszeres elemzést ad azokról a tényezőkről, amelyek bármely közösséget tömeges bánthatlalmazások veszélyének teszik ki, és megmutatja a nemzetközi válaszlépések ütemtervét, a további bűncselekmények megelőzésére javasolt intézkedések sorozatát.

Az UNAMI is nyomatékosította, hogy az iraki hatóságok súlyos emberi jogi jogsértéseket és visszaéléseket követtek el, beleértve fegyvertelen tüntetők szándékos meggyilkolását, valamint könnygázzal és kábítógránátokkal történő visszaélést. A biztonsági erők több mint 3000 tüntetőt vettek őrizetbe önkényesen, sokakat rossz bánásmódnak vagy kínzásnak kitéve. Az UNAMI a milíciák és az azonosítatlan harmadik felek által végrehajtott erőszakos eltűnéseket és a tüntetők önkényes letartóztatásait is dokumentálta. Ali Jaszeb Hattab emberi jogi ügyvédet sokakkal együtt vélhetőleg a Népi Mozgósítási Egységek (Popular Mobilization Unit – PMU) tagjai rabolták el 2019. október 8-án. A biztonsági erők legalább 600 tüntetőt

⁹ Emerging from conflict: Wansah's journey to rebuild. UNDP, 22. 04. 2021. <https://www.iq.undp.org/content/iraq/en/home/stories/2021-stories/04/emerging-from-conflict--wansahs-journey-to-rebuild-.html> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 03.)

öltek meg éleslőszerrel a demonstrációk során.¹⁰ A Kurdisztáni Regionális Kormányzat (KRK) biztonsági erői feloszlatták a tiltakozásokat, és rengeteg tüntetőt letartóztattak.¹¹

A koronavírus terjedésének megakadályozása érdekében elrendelt korlátozások és egyéb intézkedések nagyon hátrányosan érintették Irakban a belső menekülteket. Több ezer embert kitelepítettek.¹² Ez akadályozhatja hozzáférésüket a humanitárius segítségnyújtáshoz. Az Iszlám Állammal esetleg kapcsolatban álló belső menekültek kollektív büntetésnek voltak kitéve. Több ezren eltűntek, miután az iraki biztonsági erők – köztük a PMU¹³ – fogságába estek, miközben az IÁ által birtokolt területekről menekültek. Az IÁ fogságát túlélő jezidi gyerekek és nők is komoly nehézségekkel szembesültek a jogokhoz és a jóvátételhez való hozzáférésben. Adil Abdul-Mahdi iraki miniszterelnök 2019. október 1. után nyomozást rendelt el tüntetők meggyilkolása és megsebesítése ügyében, és ígéretet tett családtagjaiknak a kártérítésre. Az év végéig azonban nem hozták nyilvánosságra e vizsgálatok eredményeit, ami tovább szította a tiltakozásokat. A biztonsági erők által elkövetett erőszak az iraki politikai és törzsi vezetők felháborodását váltotta ki, aminek következtében Adil Abdul-Mahdi november 29-én lemondott, hogy a törvényhozás mielőbb új kormányt választhasson.

A kormányellenes tüntetések 2020-ban kiújultak Dél-Irakban (leginkább Bagdadban, Bászrában és Naszrjában), és egészen addig tartottak, amíg a koronavírus-járvány átmenetileg le nem fékezte őket. Május 7-én új központi kormány alakult Musztafa al-Kadimi vezetésével. Irak kurd területein egész évben tiltakozást tartottak a köztisztviselők késedelmes vagy ki nem fizetett díjazása miatt. 2020. október 7-én a helyi rendőrség és a KRK biztonsági erői razzsiát tartottak Sherwan Sherwani újságíró otthonában, Erbilben, és magyarázat nélkül, fegyverrel letartóztatták. Október 26-ig tartották fogva, és másnap találkozhatott csak ügyvédjével. A KRK hatóságai később kijelentették, hogy az iraki büntető törvénykönyv értelmében „közbiztonság veszélyeztetésével” vádolják. Hat év börtönrre ítélték.

Férfiak és fiúk ezrei tűnnek el még mindig, miután önkényesen őrizetbe vették őket a tüntetéseken való részvétel vagy az IÁ-hoz fűződő feltételezett kapcsolataik miatt. Az iraki központi kormány és a KRK nem teljesítette azt a vállalást, hogy garantálják az IÁ kezei közül szabaduló jezidi gyermekek, valamint a rabszolgaságot túlélő jezidi nők és lányok egészséghez, oktatáshoz, jogi segítségnyújtáshoz és lelki gyógyuláshoz való jogát. Az elrabolt, rabszolgasorba vagy harcra kényszerített, megerőszkolt és más módon megkínzott, komoly emberi jogi visszaélések áldozatainak kitett jezidi gyermekek továbbra is jelentős kihívásokkal néznek szembe, miután visszatérnek családjaikhoz. Sokan nem tudtak újra beiratkozni az iskolába, és akadályokba ütköztek az új vagy helyettesítő anyakönyvi okmányok megszerzése előtt, amelyek Irakban elengedhetetlenek az alapvető jogok gyakorlásához. A belpolitikai állapotok jelentősen romlottak egészen addig, míg 2021. október 10-én végre előrehozott parlamenti választásokat tartottak.

¹⁰ Global Center for Responsibility to Protect. 15. 09. 2020. <https://www.globalr2p.org/countries/iraq/> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

¹¹ Larisa Epatko: Voices from the Frontlines: Iraqis are 'just wishing for a better life'. Peace Insight, 16. 01. 2020. <https://www.peaceinsight.org/en/articles/voices-frontlines-iraqis-are-just-wishing-better-life/?location=iraq&theme=human-rights> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 28.)

¹² 2014 óta 1 198 940 fő a kitelepítettek száma. The World Factbook (2021) – Iraq. CIA. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iraq/#military-and-security> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 28.)

¹³ PMU, vagy másképpen Popular Mobilization Forces (PMF), vagy People's Mobilization Committee (PMC), kb. 50 különböző katonai egységből álló iraki állami harci egység, 122 ezer harcossal, többségében síitákat, de szunnitákat, keresztényeket is tömörít. 2014-ben az Iszlám Állam legyőzésére hozták létre.

Az R2P elemzése szerint a kulturális identitást és a vallási hűséget különféle iraki erők és hatóságok manipulálják, ami veszélyt jelenthet az ország hosszú távú politikai stabilitására és társadalmi kohéziójára. A PMF-hez állítólagosan kapcsolódó milíciák által elkövetett célzott támadások és emberrablások növelik az erőszak kockázatát, a szélsőséges csoportok, köztük az IÁ kihasználhatják az instabilitás új hullámát és további erőszakot követhetnek el a civilek ellen. Az iraki kormánynak folyamatos nemzetközi segítségre van szüksége ahhoz, hogy betartsa védelmi kötelezettségét.

Nemzetközi válasz az elkövetett bűncselekményekre

2017. szeptember 21-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa engedélyezte az IÁ által elkövetett bűncselekmények elszámoltathatóságát elősegítő ENSZ-nyomozócsoport (UNITAD¹⁴) felállítását, hogy bizonyítékokat gyűjtsön az IÁ által Irakban elkövetett lehetséges atrocitásokkal kapcsolatban. Az UNITAD 160, az IÁ-hoz köthető személyt azonosított, akiket jogilag felelősségre vonhatnak tömeges bántalmazásokért. Befejezték 17 tömegsír feltárását a szindzsári Kajo faluban és környékén. 2019 októbere óta az UNAMI vezetője, az ENSZ főtitkára, az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala és az ENSZ hat különleges előadója nyilatkozatot tett közzé, amelyben elítélték a tiltakozók törvénytelen meggyilkolását, az iraki hatóságokat az erőszak beszüntetésére sürgették, és elszámoltathatóságra szólították fel. Az iraki kormánynak olyan magatartási kódexet kell bevezetnie a biztonsági erők számára, amely az egyetemes emberi jogok tiszteletben tartásán alapul. Az iraki hatóságoknak azonnali vizsgálatot kell végezniük a fegyvertelen polgári tüntetőkkel szembeni halálos és aránytalan erőszak alkalmazásáról, és érdemi biztonsági reformot kell végrehajtaniuk. A PMF-et és az összes többi nem állami fegyveres csoportot le kell szerelni, és gondoskodni kell a társadalmi integrációjukról. Az iraki kormánynak olyan jogszabályokat kell elfogadnia, amelyek lehetővé teszik a népiertás, a háborús és az emberiség elleni bűncselekményekkel kapcsolatos kategóriák nemzeti jogba való beépítését. A múltbeli iraki atrocitások minden elkövetőjét – hovatartozásától függetlenül – felelősségre kell vonni bűneikért.¹⁵

A KISEBBSÉGEK BÁNTALMAZÁSA

Az Egyházak Világtanácsa 2014 augusztusában egy küldöttséget bízott meg azzal, hogy tárja fel az IÁ által elüldözött keresztény kisebbség helyzetét, közvetlenül azt követően, hogy a „kalifátust” létrehozták és a legdurvább bántalmazások történtek. A küldöttséget megrendítette az, amivel szembesültek. Tapasztalataikról beszámoltak az ENSZ emberi jogi tanácsának is, illetve ajánlásokat fogalmaztak meg, melyeket továbbítottak az ENSZ részére.

Az Egyházak Világtanácsa Nemzetközi Ügyekért Felelős Egyházbizottságának írásos nyilatkozata¹⁶ az ENSZ emberi jogi tanácsának 2014. szeptember 1-jén tartott, kifejezetten Irakkal foglalkozó rendkívüli ülészakára került be. A küldöttség tapasztalata: annak

¹⁴ United Nations Investigative Team to Promote Accountability Against Da'esh/ISIL Crimes.

¹⁵ More than 600 people killed during anti-government protests from October 2019 to February 2020. Global Center for Responsibility to Protect, 15. 09. 2020. <https://www.globalr2p.org/countries/iraq/> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

¹⁶ Written Statement by the Commission of Churches on International Affairs of the World Council of Churches – CCIA/WCC. <https://www.oikoumene.org/programme-activity/ccia> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 12.)

ellenére, hogy a keresztény jelenlét őshonos, mind a keresztények, mind a tárgyi emlékeik nagy része eltűnik. Az IÁ katonái áttérésre kényszerítették őket, ellenkező esetben menekülniük vagy meghalniuk lehetett. Templomaikat, szent tárgyaikat megszentégtelenítették és megsemmisítették. Ezek a csoportok azóta sem tudták kiheverni a bántalmazást. Fontos lenne azok felelősségre vonása, akik anyagi támogatást nyújtottak az IÁ-nak, és akik támogatták és terjesztették az ezt mozgó ideológiát, illetve más hasonló mozgalmakat. Szintén megfogalmazódott, hogy az egész régióban véget kell vetni a büntetlenség kultúrájának, és kellő figyelmet kell fordítani arra, hogy Irakban és Szíriában háborús és emberiség elleni bűncselekményekkel foglalkozó különleges bíróságot hozzanak létre.¹⁷ A Biztonsági Tanács kötelező érvényű határozata hatékony intézkedéseket tartalmazott az IÁ további pénzeszközöktől és anyagi támogatástól való megfosztására vonatkozóan. Kiemelkedő fontosságú az Európai Parlament állásfoglalására irányuló indítvány a háborús bűncselekmények és az emberiség elleni bűncselekmények, többek között a népiirtás során elkövetett emberi jogok megsértése elleni fellépésről.¹⁸ Ez a nemzetközi jogi összefogás talán elegendő ahhoz, hogy mindez a jövőben ne ismétlődhesse meg.

A Minority Rights Group International munkája és vizsgálata különösen az iraki kisebbségek áttekintése kapcsán nélkülözhetetlen. A lakosság megközelítőleg 96%-a muszlim, közülük is sokan valamilyen etnikai kisebbséghez tartoznak. Az alábbi csoportok alkotnak kisebbségeket Irakban: szunnita arabok (32–37%, de a becslések jelentősen különböznek), kurdok (15–20%), türkmének (3% – maximum 3 millió), sabakok (250 000), szíriai menekültek és menedékkérők (220 787), roma vagy kawliyah csoport (50 000–2 000 000), sabian mandeánok (3500–5000), faili (síita kurdok), palesztin menekültek (10 000–15 000), cserkesz szunniták (2000), asszírok (500 000), örmények és zsidók (50 000–200 000).¹⁹

Minden kisebbségi csoport sokat szenvedett, de különösen a jezidiek (500 000), akik etnikai szempontból kurdok, vallásukban keveredik az iszlám és a zoroasztrianizmus, a kereszténység és a zsidó vallás. A 2005-ös alkotmány szerint védett vallási csoportot alkottak, 2014 előtt a Ninivei-fennsíkron éltek, de 2014-től a terroristák 5000 jezidit megölték, több ezer nőt és gyermeket elhurcoltak szexrabszolgának vagy gyermekkatonának, több tízezer pedig elmenekültek a kegyetlenség elől. A kaka'i (200 000) egy etnikai gorán kurd nép, a szinkretikus vallás jellemzi őket (amelyet Sahak szultán alapított a 14. század végén), Irán nyugati részén kívül Kelet-Irakban élnek. A más néven jansanizmust alig említik a történelmi vallási könyvek, mivel tanai és rituáléi nagyrészt titkosak. A bahá'í (kevesebb mint 1000) a 19. században, Perzsiában alapított vallás, különösen a muszlim világban üldözik, ma is sok helyen hivatalosan betiltott. Magyarországon működik ilyen közösség. Bahá'u'lláh azt az üzenetet közvetíti, hogy a vallások lényegében egy ugyanazon, Istentől jövő, folyamatosan fejlődő nevelési folyamat részei. A keresztények (0,8% – 500 000) a terrorcsoport fenyegetéseire csak áttéréssel, a dzsizja adó megfizetésével vagy meneküléssel reagálhattak, ha el akarták kerülni a halált. A jelentős diszkrimináció ellenére a keresztény vallási közösség generációkon át tartó történelmi jelenléte miatt mégis megvédheti magát a politikai nyomás alól. A keresztények száma nagyon visszaesett,

¹⁷ Bálint Gáborral (Ökumenikus Segélyszervezet) 2021. november 20-én készített interjú alapján.

¹⁸ 2016/2239(INI) Addressing human rights violations in the context of war crimes, and crimes against humanity, including genocide. Legislative Observatory. European Parliament. <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/printficheglobal.pdf?id=673324&l=en> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 04.)

¹⁹ Minority Rights Group International. <http://www.minorityrights.org/5726/iraq/iraq-overview.html> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

létezésüket szinte csak annak köszönhetik, hogy az egyház nemcsak vallási, hanem egyben szociális intézmény is,²⁰ vagyis gondot visel a hívekre.

A HITALAPÚ SZERVEZETEK MUNKÁJA

Hatalmas jelentőséggel bírnak a helyi, keresztény szervezetek, mint például az *Új Remény Trauma Központ* (New Hope Trauma Center – NHTC) vagy a Ninive Humanitárius Segélyszervezet²¹ (Humanitarian Nineveh Relief Organization – HNRO), melyek helyi támogatói tevékenységét leginkább a londoni székhelyű Overseas Development Institute nemzetközi fejlesztési és humanitárius kutatószervezet tárta fel a Nyitott ajtók (Open Doors)²² szervezettel együttműködésben. Ez utóbbi online módon, félig strukturált arab vagy angol nyelvű interjúk segítségével vizsgálta a helyi keresztény közösségekhez kapcsolódó hitalapú civil szervezetek működését.²³ Összesen 19 interjú készült.

Az NHTC-t 2015-ben alapították meg a Szt. Rita Remény Kezei (St. Rita Hands of Hope) amerikai nonprofit alapítvány, illetve az iraki és a michigani Káld Katolikus Egyház támogatásával. Kulturális, képzési és közösségi programokat szervez. A központ egy Irakból Amerikába kitelepült káld paphoz kapcsolódik, és pszicho-szociális segítséget nyújt Alkosban, de egyben traumatológiai központ is, melynek kiemelkedő szerepe van különösen az IÁ uralmának borzalmait átélt nők és fiatalok segítésében.

A HNRO a Behnam Benoka atya által létrehozott egészségügyi profilú egyházi karitatív szervezet, mely klinikaként indult az IÁ által ellenőrzött régiókból elmenekülni kényszerült személyek megsegítése céljából, és diszkrimináció nélkül áll rendelkezésre minden segítséget szenvedő személy részére Észak-Irakban, Erbilben, Ainkavában. Mindkét helyi civil szervezet erős és több szállal kapcsolódó viszonyt ápol az iraki keresztény egyházzal, emellett aktívan hozzájárul Irak segélyezéséhez és fejlesztéséhez. Segítségük azokhoz a személyekhez jut el a konfliktusok által sújtott Ninivei-fennsíkon, akik a legnagyobb nélkülözésben élnek. Legnagyobb értékük a helyi közösséggel való különleges kapcsolatukban rejlik. A legfőbb tapasztalat, hogy a helyi vallási szereplőket kell meggyőzni, hogy vegyenek részt a humanitárius koordinációban és fejlesztésben, a segítő beszélgetésekben. Ők ismerik a helyi emberek igényeit, ezért még azt megelőzően tudnak tenni értük, hogy azok megfogalmazzák az igényeiket. A helyi hitszereplők a helyi igények kielégítésében nagy szerepet játszanak. Ahogy önkéntes orvosok is bekapcsolódtak, egyre többen jöttek segítséget kérni. Először csak egy sátor volt, majd ebből egy klinika lett, amely hamarosan jótékonyági szervezetté nőtte ki magát.

Ez utóbbi két szervezet tevékenységének vizsgálatából levonható, hogy a vallási közösségek helyi képviselőinek legnagyobb erősségét saját személyes helyi jelenlétük adja. Segítő

²⁰ Open Doors. World Watch list 2021. 17. <https://media.opendoorsuk.org/document/pdf/WorldWatchListreport-2021.pdf>; World Watch list 2022. <https://www.opendoors.org/en-US/persecution/countries/> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

²¹ Humanitarian Nineveh Relief Organization, 2020. <https://hnroiraq.org/> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

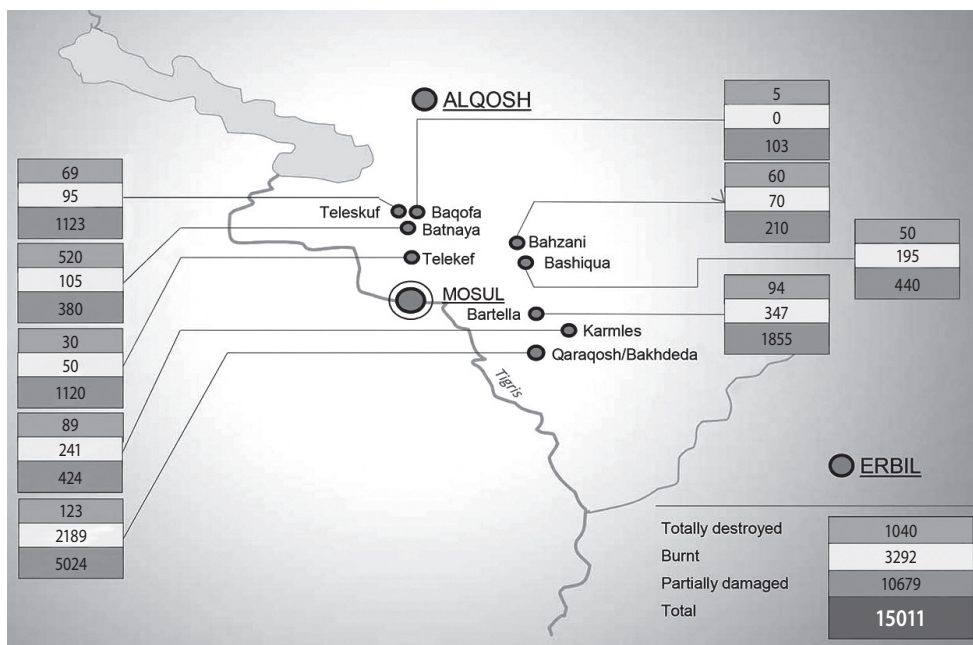
²² Az Open Doors egy felekezeten kívüli misszió, amely üldözött keresztényeket támogat a világon. A szervezet kiterjedt vizsgálatai alapján a keresztényüldözésről minden évben egy rangsort készít. Az egész világon figyelik a keresztényüldözést, kutatási eredményeiket rendszerezik. A World Watch List alapján Irak a 2020-es 15. helyhez képest 2021-ben a 11. helyen, 2022-ben pedig a 14. helyen szerepel. <https://www.opendoorsca.org/world-watch-list/country-profiles/> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

²³ Az Open Doors szervezettel együttműködésben Kathryn Kraft PhD, a Kelet-londoni Egyetem előadója és a World Vision keresztény nemzetközi szervezet vezető kutatási tanácsadója készítette el az elemzést.

munkájukban kulcsszerepet játszik kapcsolati hálózatuk és mindazon kulcsszemélyek ismerete, akik tevékenységük végzéséhez elengedhetetlen fontosságúak, az ebből táplálkozó erős bizalmi viszonyokon nyugvó munkájuk nélkülözhetetlen.²⁴

Az egyházi támogatók közül kimagaslik a vatikáni Segély a Rászoruló Egyháznak (Aid to the Church in Need – ACN) elnevezésű segélyszervezet, mely szerteágazó munkájával segíti az újjáépítést. Az általa 2017. március 27-én létrehozott és Irakban működtetett Ninive Újjáépítési Bizottság az elmúlt években 6,43 millió euróval finanszírozta 2086 lakás helyreállítását a Ninivei-síkságon, ami a régióban újjáépített lakások több mint egyharmada.²⁵ A szervezet naprakész kutatási eredményeiből tudhatjuk, hogy Irakban jelenleg három felnőttből kettő munkanélküli, és a keresztények között még ennél is magasabb a munkanélküliségi arány, főleg a fiatalok körében. Sokan megélhetési nehézségekkel szembesülnek, 6 millióan külső segítségre szorulnak. Az iraki keresztények támogatásában és megtartásában vezető nemzetközi adományozóként elismert ACN megbecsültséget élvez mind a helyszínen, mind nemzetközi szinten. A Ninive Újjáépítési Bizottság adatai szerint az IÁ pusztítása idején 14 000 regisztrált család menekült el Moszulból és a Ninivei-fennsíkról, és még most is Erbilben kényszerülnek élni. 15 011 megrongált (részben vagy teljesen elpusztított, leégett) ház van, közülük 14 828 házat regisztráltak újjáépítés céljából, és már 8166 ház felújítása lezajlott a nemzetközi szervezetek összefogása eredményeként.

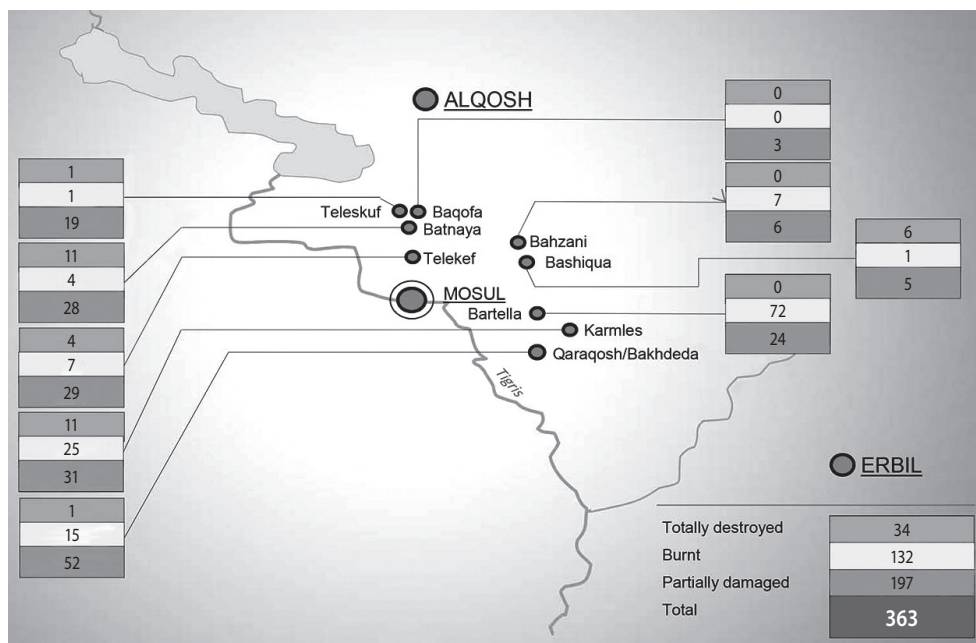
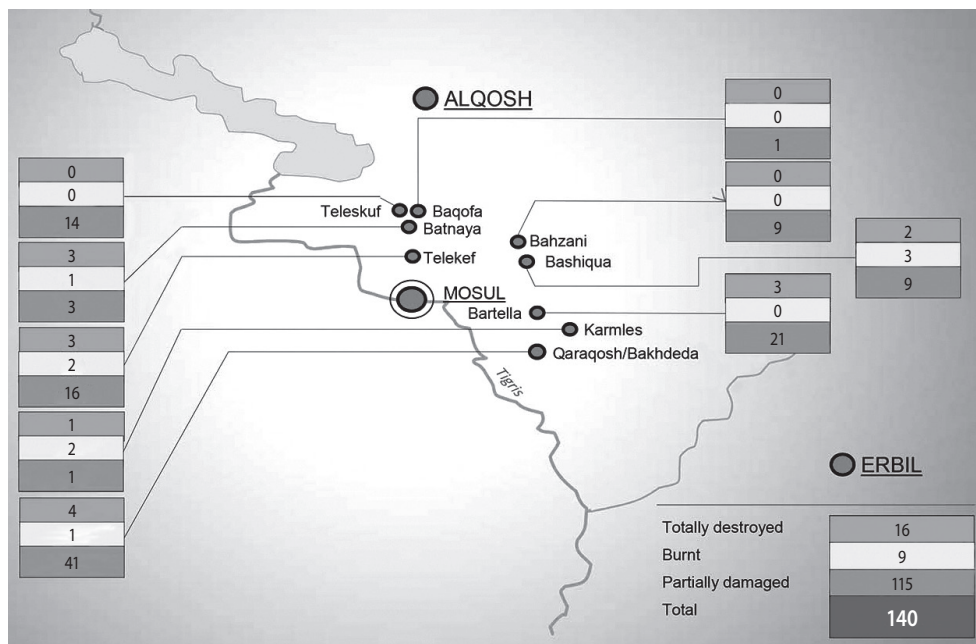

1. ábra *Megrongált magánházak a Ninivei-fennsíkon*²⁶

²⁴ John Bryant: The humanitarian response in Iraq: support beyond international assistance in Mosul. Humanitarian Policy Group, ODI, 2019, 17. <https://cdn.odi.org/media/documents/12782.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 15.)

²⁵ ACN International. <https://acninternational.org/?s=iraq&lang=en> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

²⁶ Destruction in the Niniveh Plains – without Mosul. Niniveh Reconstruction Committee, 04. 04. 2020. <https://www.nrciraq.org/wp-content/uploads/2020/04/private-houses-april-2020.jpg> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

2. ábra Megrongált egyházi épületek a Ninivei-fennsík²⁷3. ábra Megrongált középületek a Ninivei-fennsík²⁸

²⁷ Destruction in the Niniveh Plains – without Mosul. Niniveh Reconstruction Committee, 11. 05. 2017. <https://www.nrciraq.org/wp-content/uploads/2017/04/church-properties-updated-11may.jpg> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

²⁸ Destruction in the Niniveh Plains – without Mosul. Niniveh Reconstruction Committee, 03. 04. 2017. <https://www.nrciraq.org/wp-content/uploads/2017/04/public-properties-updated-3april.jpg> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

Georges Jahola atya úgy írja le a helyzetet, hogy „természetesen még nem minden pozitív, az országunk hatalmas gondokkal küzd, de egy dolog biztos: ha a keresztények a világ minden részéről nem segítenék az ittenieket, már mindenki elmenekült volna”.²⁹ Az ACN-hez hasonlóan a magyar kormány is a templomok és a lakóházak újjáépítését tartja a legfontosabbnak, mert így biztosítható az iraki keresztények helyben maradása. Olyan más nemzetközi keresztény szervezetek is részt vesznek az újjáépítésben, mint a World Vision vagy a Nemzetközi Vöröskereszt.

Az Ökumenikus Segélyszervezet magyar csoportja 2003-tól van jelen Irakban, 2016-ban erbilí székkel helyi képviselőket is megnyitottak. A cél a visszatelepülő családok és a belső menekültek támogatása humanitárius és fejlesztési programok végrehajtásával. Az iraki tevékenységet a magyarországi központi iroda felügyeletével, az erbilí és a bagdadi humanitárius képviselőken keresztül helyszíni delegált magyar munkatársakkal, valamint helyi szakértőkkel és partnerekkel történő együttműködésben végzik. Az IÁ pusztítása során bajba jutott családok házáinak rekonstrukciója a legfontosabb, hogy a visszatelepülés és a helyben maradás támogatása megvalósulhasson. Az iskolák felújítása is nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a belsőmenekült-táborokból visszatérő gyermekek újra részt vehessenek az oktatásban és társaikkal együtt fejlődhessenek. A tiszta vízhez való hozzáférés számos iraki településen és a táborokban is mindennapos küzdelmet jelent a családoknak. Az elmúlt évek során a szervezet több településen mesterséges tavak létrehozását, víztartályok, öntözőcsatornák rehabilitálását, vízhálózatok rekonstrukcióját végezte, ezzel javítva több tízezer lakos életkörülményeit, ahol a mezőgazdaság sok család számára jelenti a megélhetést. A belsőmenekült-táborokban élő fiatalok és felnőttek képzése is nagyon fontos, hogy egy napon visszatérhessenek egykori otthonukba, és munkát vállalva gondoskodhassanak családjairól. A koronavírus-járvány megjelenése óta még fontosabbá vált a megfelelő egészségügyi ellátás megteremtése különösen a lerombolt településeken és a belsőmenekült-táborokban. Mindezen célokat a Qudra programon keresztül sikerül megvalósítani, mely az Európai Unió által finanszírozott többéves fejlesztési projekt. Célja az Irakban letelepedett szíriai menekültek, az iraki belső menekültek és az őket befogadó kiszolgáltatott közösségek életkörülményeinek javítása elsősorban megélhetési lehetőségek megteremtése és a civil társadalom szereplőinek kapacitásfejlesztése útján.³⁰

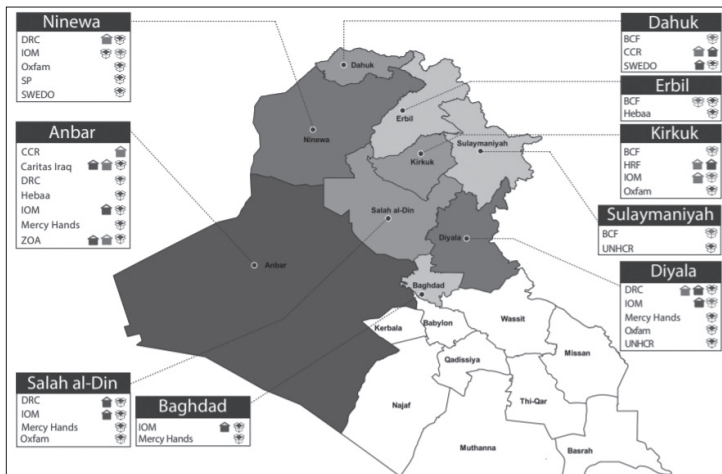
EGYÉB HELYI ÉS NEMZETKÖZI SZERVEZETEK FEJLESZTÉSI CÉLÚ ÖSSZEFOGÁSA

Az Irakban zajló segélyezésben és fejlesztésben a nemzetközi szervezeteken kívül a Maszúd Barzani, a kurdisztáni területek korábbi vezetője által támogatott nem kormányzati szervezet, a Barzani Jótékonyági Alapítvány (Barzani Charity Foundation – BCF) jelentős, amely elsősorban politikai alapon szerveződik Dahúk, Erbil, Kirkuk és Szulejmánija kormányzóságokban.

A 4. ábra egy dán (Danish Refugee Council – DRC), két holland (Socialist Party – SP; Dutch Relief Organization – DRO), egy svéd (Swedish Development Aid – SDA), egy iraki (Mercy Hands for Humanitarian Aid – MHHA) és a magyarul Nemzetközi Migrációs Szervezetként ismert IOM (International Organization for Migration) északi régióbeli szerepvállalását foglalja össze.

²⁹ Szilágyi-Kiss Hajnalka: Irakban Magyarország segít – A Hungary Helps Program biztonságpolitikai vonatkozásai. In: Újházi Lóránt (szerk.): Budapest-jelentés a keresztényüldözésről. Mondat Kft., Vác, 2020, 330.

³⁰ Irak. Ökumenikus Segélyszervezet. <https://segelyszervezet.hu/irak/> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 12.)

4. ábra Irak északi régiójában segítséget nyújtó humanitárius szervezetek, 2021. október³¹

Az IOM jelentése szerint 2014 januárja és 2021 júliusa között országsszerte 1,2 millió belső menekültet³² és 4,88 millió országon belüli kényszerű hazatérőt azonosítottak. A belső menekültek száma tovább csökkent (a 2017. decemberi 2,6 millióról 2021. júliusig 1,2 millióra), míg a hazatérők száma nőtt (a 2017. december végi 3,2 millióról 2021. július végére 4,88 millióra). A lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek 15%-a táborban él, míg 76%-uk jelenleg magánszálláson (bérelt szálláson vagy fogadó családnál), 9%-uk viszont továbbra is csak valamiféle menedéket biztosító befejezetlen, elhagyott épületben húzhatja meg magát.³³

KÖVETKEZTETÉSEK

Az Irakra jellemző gyenge államiság és a strukturális kihívások szinte vonzzák a külső szereplők jelentős befolyását, legyen az akár egy ország vagy csak egy nemzetközi szervezet, amely éppen valamilyen kihívást kezel. Előfordul, hogy a külső fél humanitárius segélyezési és fejlesztési projektjein keresztül avatkozik be a másik ügyeibe, és nyer egyre komolyabb befolyást, ahogy a korábbi térképen is látható. Különösen Irak esetében a terrorizmus elleni közös küzdelem az egyik legjobb példa a nemzetközi összefogásra. A Global Terrorism Database szerint Irak 2019-ben a világ négy leginkább fenyegetett országa közé tartozott. A biztonsági helyzet 2006–2007 között volt a legrosszabb, amikor a világ összes merényletének több mint 30%-át itt követték el, és a terrorcselekmények áldozatainak több mint a fele itt halt meg.³⁴

³¹ Iraq. Global Shelter Cluster, 22. 11. 2021. <https://www.sheltercluster.org/iraq/documents/iraq-shelter-cluster-3ws-operational-presence-october-2021> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 12.)

³² A belső menekültek több mint a fele több mint négy éve tartozik ebbe a kategóriába, közülük 207 000 fő táborokban, 97 600 fő menedékhelyeken és 915 000 fő befejezetlen vagy elhagyott épületekben él. 2021. január közepéig 14 belsőmenekült-tábort zártak be, így a legfőbb az azokon kívüli elhelyezés, különösen a tartós megoldások keresése és a humanitárius segítségnyújtás a korábbi lakóhelyükre visszatérő személyek számára.

³³ Iraq. Global Shelter Cluster.

³⁴ Ablaka Gergely et al.: Irak stratégiai érdekek ütközőpontjában. 2020. 07. 31. In: Elemzések 2020/21. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 2020. 07. 31., 3. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2020_21_Irak%20strategiai%20erdek%20utkozopontjaban%20\(SVKI\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2020_21_Irak%20strategiai%20erdek%20utkozopontjaban%20(SVKI).pdf) (Letöltés időpontja: 2022. 01. 12.)

Irak a közeljövőben várhatóan még az eddigiéknél is jobban rá fog szorulni nemzetközi partnerei segítségére, elsősorban a biztonság terén. Sajnos a világjárvány is hatalmas pusztítást végzett, és az ország nem kifogástalan egészségügyi rendszerit, valamint a hátrányos helyzetben levő rétegek szolgáltatásokhoz való hozzáférését is nagyon megterhelte.

Az iszlám térhódítása erőteljes fenyegetést jelent a keresztény Európa számára is, különösen, hogy az elmúlt időszakban egyre nagyobb és gyorsan növekedő, még ha csak látszólagos muszlim népesség is van jelen. Mivel az iszlám nem alakult át abból a szempontból, hogy miképpen értékeli a nem muszlimokat, számítani lehet arra, hogy a befolyásuk alá kerülőkkel hogyan fognak bánni.³⁵ „*Bizonyos, hogy számos muszlim kormányzat igyekszik megfékezni az általa is szélsőségesnek tartott iszlamista irányzatot, de ahhoz, hogy sikerrel járjanak, egyszerre lenne szükség a gondolkodásmód teljes átalakítására, a dzsihád deszkalizálására, a politikai hatalom világi jellegének elfogadására és egyes, Koránból eredeztetett dogmák elvetésére.*”³⁶

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 2016/2239(INI) Addressing human rights violations in the context of war crimes, and crimes against humanity, including genocide. Legislative Observatory. European Parliament. <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/printficheglobal.pdf?id=673324&l=en>
- Ablaka Gergely – Csiki Varga Tamás – Csizmazia Gábor – Deák András – Etl-Nádudvari Anna – Háda Béla – Jójárt Krisztián – Kemény János – Pénzváltó Nikolett – Rácz András – Tálás Péter: *Irak stratégiai érdekek ütközőpontjában*. In: Elemzések 2020/21. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 2020. 07. 31. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2020_21_Irak%20strategiai%20erdekek%20utkozopontjaban%20\(SVKI\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2020_21_Irak%20strategiai%20erdekek%20utkozopontjaban%20(SVKI).pdf)
- ACN International. <https://acninternational.org/?s=iraq&lang=en>
- Ali, Maulana Muhammad: *The religion of Islam*. A Comprehensive Discussion of the Sources, Principles and Practices of Islam. National Publication and Printing House, Cairo, 2015.
- Bálint Gáborral (Ökumenikus Segélyszervezet) 2021. november 20-én készített interjú.
- Bryant, John: *The humanitarian response in Iraq: support beyond international assistance in Mosul*. Humanitarian Policy Group, ODI, 2019. <https://cdn.odi.org/media/documents/12782.pdf>
- Destruction in the Niniveh Plains – without Mosul. Niniveh Reconstruction Committee, 03. 04. 2017. <https://www.nrciraq.org/wp-content/uploads/2017/04/public-properties-updated-3april.jpg>
- Destruction in the Niniveh Plains – without Mosul. Niniveh Reconstruction Committee, 11. 05. 2017. <https://www.nrciraq.org/wp-content/uploads/2017/04/church-properties-updated-11may.jpg>
- Destruction in the Niniveh Plains – without Mosul. Niniveh Reconstruction Committee, 04. 04. 2020. <https://www.nrciraq.org/wp-content/uploads/2020/04/private-houses-april-2020.jpg>
- Ellul, Dominique: *Bevezető megjegyzések*. In: Ellul, Jacques: *Iszlám és zsidó-kereszténység*. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2007, 31–40.
- Emerging from conflict: Wansah's journey to rebuild. UNDP, 22. 04. 2021. <https://www.iq.undp.org/content/iraq/en/home/stories/2021-stories/04/emerging-from-conflict--wansahs-journey-to-rebuild-.html>

³⁵ Dominique Ellul: *Bevezető megjegyzések*. In: Jacques Ellul: *Iszlám és zsidó-kereszténység*. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2007, 34.

³⁶ Uo. 38.

- Epatko, Larisa: *Voices from the Frontlines: Iraqis are 'just wishing for a better life'*. Peace Insight, 16. 01. 2020. <https://www.peaceinsight.org/en/articles/voices-frontlines-iraqis-are-just-wishing-better-life/?location=iraq&theme=human-rights>
- Global Center for Responsibility to Protect. 15. 09. 2020. <https://www.globalr2p.org/countries/iraq/>
- Humanitarian Bulletin (09. 2021). OCHA Iraq. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/september_2021_humanitarian_bulletin_final.pdf
- Humanitarian Nineveh Relief Organization, 2020. <https://hnroiraq.org/>
- Irak. Ökumenikus Segélyszervezet. <https://segelyszervezet.hu/irak/>
- Iraq. Global Shelter Cluster, 22. 11. 2021. <https://www.sheltercluster.org/iraq/documents/iraq-shelter-cluster-3ws-operational-presence-october-2021>
- Klein, F. A.: *The Religion of Islam*. Curzon Press, London, Humanities Press, New York, 1979.
- Minority Rights Group International. <http://www.minorityrights.org/5726/iraq/iraq-overview.html>
- More than 600 people killed during anti-government protests from October 2019 to February 2020. Global Center for Responsibility to Protect, 15. 09. 2020. <https://www.globalr2p.org/countries/iraq/>
- Open Doors. World Watch list 2021. <https://media.opendoorsuk.org/document/pdf/WorldWatchList-report-2021.pdf>
- Rostoványi Zsolt: *Irak: az iszlám és a politikai hatalom viszonya*. Grotius: A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének tudományos folyóirata, 2010. www.grotius.hu/doc/pub/SJOTNF/2010_120_rostovanyi_zsolt_irak.pdf
- Szilágyi-Kiss Hajnalka: *Irakban Magyarország segít – A Hungary Helps Program biztonságpolitikai vonatkozásai*. In: Újházi Lóránt (szerk.): *Budapest-jelentés a keresztényüldözésről*. Mondat Kft., Vác, 2020, 321–334.
- The World Factbook (2021) – Iraq. CIA. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iraq/#military-and-security>
- Vilardo, Valeria: *Gender Profile – Iraq: A situation analysis on gender equality and women's empowerment in Iraq*. 12. 2018. <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620602/rr-gender-profile-iraq-131218-en.pdf>
- World Watch list 2022. <https://www.opendoors.org/en-US/persecution/countries/>
- Written Statement by the Commission of Churches on International Affairs of the World Council of Churches – CCIA/WCC. <https://www.oikoumene.org/programme-activity/ccia>